

**МАТЕРИАЛЫ СЕВЕРО-ВОСТОЧНОЙ ОЛИМПИАДЫ ШКОЛЬНИКОВ
ПО ФИЛОЛОГИИ (РОДНЫЕ ЯЗЫКИ, ЛИТЕРАТУРА)**

ЯКУТСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

**ОТБОРОЧНЫЙ (ДИСТАНЦИОННЫЙ) ЭТАП
10-11 КЛАССЫ**

**ИНСТРУКЦИЯ ПО ВЫПОЛНЕНИЮ ЗАДАНИЙ ОЛИМПИАДЫ
ПО ЯКУТСКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ**

Олимпиадная работа по якутскому языку и литературе состоит из двух частей, содержащих 30 тестовых заданий.

Часть 1 Задания по якутскому языку и русско-якутскому переводу включает 15 заданий.

Часть 2 Задания по якутской литературе и культуре включает 15 заданий.

Следует внимательно читать задание и выбрать один правильный ответ из предлагаемых вариантов ответа.

На выполнение олимпиадной работы отводится 3 часа (180 минут).

Каждое задание оценивается соответствующим баллом, за правильный ответ выставляется 1 (один) балл. Максимальный балл за 1 часть работы по якутскому языку и русско-якутскому переводу составляет 15 баллов. Максимальный балл за 2 часть работы по якутской литературе и культуре составляет 15 баллов. Баллы, полученные Вами за выполненные задания, суммируются.

Постарайтесь выполнить как можно больше заданий и набрать наибольшее количество баллов.

Желаем успеха!

**ОСКУОЛА ҮӨРЭНЭЭЧЧИЛЭРИН ХОТУГУЛУУ-ИЛИННИ
ОЛИМПИАДАЛАРЫН МАТЫРЫЙ ААЛЛАРА
(САХА ТЫЛА УОННА ЛИТЭРЭТИИРЭТЭ)
2018-2020 ҮӨРЭХ СЫЛА**

**ТАЛАР ТҮҮҮМЭХ
10-11 КЫЛААСТАР**

**САХА ТЫЛЫГАР УОННА ЛИТЭРЭТИИРЭТИГ ЭРСОРУДАХТАРЫ
ТОЛОРУУГА БИЙЫ**

Саха тылыгар уонна литературатыгар олимпиада үлэтэ 30 соруудахтаах 2 чаастан турар.

Үлэ I чааһа Саха тыла уонна нууччалыы-сахалыы тылбаас 15 соруудахтаах.

Үлэ 2 чааһа Саха литературата уонна култуурата 15 соруудахтаах.

Соруудаҕы болҕойон аах.

Бэриллибит хоруйдартан сөптөөх хоруйу бул.

Олимпиада үлэтин толорууга 180 мүнүүтэ (3 ч.) бэриллэр.

Хас биирдии соруудах 1 (биир) баалынан сыаналанар. Үлэ 1 чааһыгар 15 баал, 2 чааһыгар – 15 баал туруоруллар. Мунутуур баал 30 баалга тэнгэнэр.

Ситиһини баҕарабыт!

I түһүмэх
Саха тыла уонна нууччалыы-сахалыы тылбаас

Задание 1.Бэлиэтэммит тыл ситимэ ханнык аранаҕа киирэрий? *Атах тэпси, кулун куллуруһуу* – өбүгэ төрүт оонньуута.

- а) сомоҕо домох
- б) паараласпыт тыл
- в) холбуу тыл
- г) харыс тыл

Задание 2.Сомоҕо домоххо көппүт тылы сөпкө бул: “... хараҕын сизбит киһи”.

- а) ыт
- б) эһэ
- в) суор
- г) бөрө

Задание 3. Тыаһы үтүктэр тылы бул:

- а) куоска курдьугунуур
- б) киһи санарара иһиллэр
- в) хааман маталдьыйар
- г) эмээхсин түөрэнэлээн хаамар

Задание 4.[т] бүтэй дорҕоону сөпкө быһаар:

- а) диэрийэр
- б) быһылыыр
- в) мурун
- г) төлөркөй

Задание 5. *Нуучча, быһычча, лабыкта* тыллар ханнык аранаҕа киирэллэрий?

- а) түүрдүү тыллар
- б) тонгус-маньчжур тыллара
- в) монгуол тыллара
- г) нуучча тыллара

Задание 6.Холбуу түһүк “бүттүүн, барыта” диэн хомуур суолтаҕа туттуллубут этиитэ:

- а) Биирдэ, Мааппалыын мэлиһэ ампаарыгар тахса сылдыбыппыт.
- б) Аан дойду хара тыалыын, халын систиин иһийэн-иһиллээн турбута.
- в) Аныгы кэм кэрэ куотунунуун сэхэргэһиибитин саҕалыахха.
- г) Биһигинниин бииргэ буолун.

Задание 7. Даҕааһын аат үөскээбит ньыматын быһаар: *Сир үрдүгэр минньигэстэн минньигэс баар үһү(Түүл)*

- а) сыһыарыы көмөтүнэн
- б) күүһүрдэр эбиискэ көмөтүнэн
- в) аттарыы ньыматынан
- г) тыл олоҕо хатылананытынан

Задание 8. Быһаарыыта суох сирэйдэммит этиини ый:

- а) Идэбин сөпкө тал.
- б) Оҕус тириитин иккитэ сүлбэттэр.
- в) Күн аайы кэтиллэр тагаска сахалыы элеменнэри киллэриэххэ сөп.
- г) Өр-өтөр гымматыбыт, Арыылаахпыт өтөҕөр тийэн, улар ыйаммыт тиитин кэрдэн түһэрдит.

Задание 9. Этиигэ солбуйар ааттары бул, ханнык көрүн буоларын быһаар: *Баҕар, ким-эмэ хайдах-туох буоллун диэбитэ буоллар, санаата уларыыа эбитэ дуу?*

- а) хомуур, түмэр-буолбат солбуйар ааттар
- б) сирэй, ыйытар солбуйар ааттар
- в) быһаарыыта суох, ыйытар солбуйар ааттар

г) түмэр, ыйытар солбуйар ааттар

Задание 10. Төрүөт сиилиилээх баһылатыылаах холбуу этиини быһаар:

а) Олбуор айабынан тахсан уулусса устун хааман истэбинэ, били киһитэ таратаайка сыарҕалаах атынан ойоҕолуу кэлэн, атын хантаччы тардан тохтоотто.

б) Кыргызтар олус үчүгэйдик хомус тардалларын дьоммор сонун оностон, сөбөн-махтайан кэпсиirim.

в) Оскуола томторо кууран, бар дьон таһырдыа бөлөхтөһөн олорон кэлэр сайын кэскилин кэпсэтэллэр.

г) Кыл туһабын хоймостубатын диэн, орох икки өттүгэр аспыт маһын ингиннэрэр.

Задание 11. “Каша из топора” диэн остуоруйа аатын сөптөөх тылбааһын ый:

а) сүгэ-хааһы

б) сүгэттэн хааһы

в) хааһы сүгэ

г) сүгэлээх хааһы

Задание 12. “Концерт” диэн тылы дорҕоонун сөпкө сахатытыппыт холобуру тал:

а) кэнсиэрт

б) кэнсиэр

в) кэнисизэр

г) көнсүөр

Задание 13. Туохтуур атынтан туһаайыылаах туруору тылбаас халыбы бул: *He курить!*

а) табаҕы тардыма!

б) табаҕы тардыбаттар!

в) табаҕы тардыллыбат!

г) табаҕы тардар буортулаах!

Задание 14.Ч. Айтматов “Желанный голубой берег мой” айымньытын сахалыы сөптөөх тылбааһа:

а) “Хаарыан хампа күөх нуоҕай кытылым”

б) “Хаарыан күөх хампа кытылым”

в) “Хаарыаннаах хампа кытылым”

г) “Хаарыан хампа күөх кытылым”

Задание 15. “Красна птица опереньем, а человек – уменьем” нууччалыы өс хоһоонун сахалыы саамай табыллыбыт тылбааһа:

а) Көтөр түүтүнэн, киһи сатабылынан.

б) Көтөр кынатынан, киһи тылынан.

в) Көтөр өнгүнэн, киһи өйүнэн.

г) Көтөр өгө сиздэрэй, киһи өйө баай.

Саха литературата уонна төрүт култуурата

Задание 1. Бу ханнык суруйааччы олобун кэпсээнэ буоларын быһаар.

«Кини 1914 с. олунньу 26 күнүгэр Чурапчы оройуонун Болтоно нэһилиэгэр төрөөбүтэ. 1936-37 сс. Дьокуускайдаағы учууталлар институттарыгар, 1937-38 сс. Чурапчытаағы педучилищеҕа, онтон 1940-41 сс. нуучча тылын үөрэтэр учууталлары бэлэмниир кууруска үөрэммитэ. Түөйэлээхэп диэн псевдонимынан хоһоон суруйа сылдыбыта. 1932 с. саха литературатыгар киирбитэ “Холкуостаах хочобор” диэн хоһооно “Кыһыл ыллык” сурунаалга бэчээттэммитэ. “Уйбаанчык” диэн хоһоонунан роман ааптара. А.С. Пушкин “Евгений Онегин”, А.Твардовскай “Василий Теркин” поэмаларын сахалыы тылбаастаабыта. Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа. Сэрииттэн бааһыран кэлбитэ. Кулун тутар 6 күнүгэр 1956 с. өлбүтэ».

а) Г.И. Макаров-Дьуон Дьанылы

- б) Н.К.Седалищев-Дьүөгэ Ааныстыырап
- в) Т.Е. Сметанин
- г) С.С. Васильев-Борогонская

Задание 2. Тулусхан диэн ханнык суруйааччы псевдонима буоларын ый.

- а) Алексей Бэриак
- б) Василий Титов
- в) Эдуард Соколов
- г) Гавриил Макаров

Задание 3. «Уолан Эрилик» диэн поэма ааптарын ый.

- а) С.Васильев-Борогонская
- б) Баал Хабырыыс
- в) Чабылҕан
- г) Таллан Бүрэ

Задание 4. Николай Лугинов “Таас тумус” сэхэнигэр олобуран уһуллубут киинэни ый.

- а) “Дьикти саас”
- б) “Мин үрдүбэр күн хаһан да киирбэт”
- в) “Туман буолбут таптал”
- г) “Тойон Кыыл”

Задание 5. Быһа тардыы ханнык айымньыттан ылыллыбытын быһаар.

- Һуу, доҕоор, хата тураахтыыр эбиккин дии! Иэхэйбиин! Оо, эйигин көрдөөн ахан, көрдөөн ахан! Энин диэн алаас бөҕөтүн кэрийэн биэрдим...

- Хайыамый, «тур» диэбиттэрин кэннэ. Хаһан мин кэмим кэлэн эмэх бэйэм күр гына сууллан түһэн, бу кыһалҕалаах аналтан сынньаныахпар диэри турдабым ээт. Хата, эн кэлэрдээх эбиккин дии! Үтүө эрин, хата, от-мас быыһыгар инэн-сүтэн хаалбатаххын!

- а) “Сэргэ”
- б) “Кустук”
- в) “От үрэххэ”
- г) “Сайылыкка”

Задание 6. Ханнык саха чулуу поэта Алампа „Төрөөбүт дойду“ хоһоонун туһунан манньк эппитэй?

„...Энсилгэннээх, ыйыллаҕас, дирин революционнай ис хоһоонугар дьүөрэлээх, сибилиннэ диэри сонунун сүтэрэ илик сана форманан суруллубут „Төрөөбүт дойду“ диэн Алампа Софронов поэмата – оҕочоос бүтэни куппун аан бастаан диринник долгута аймаабыт айымньы.

...Саха поэзиятын ити биир аан бастакы хараначчыта – күн бүгүнүгэр диэри мин талаһар чымаан чыпчаалым, мин поэзиям суолдьут сулуһа...”

- а) Петр Тобуруокап
- б) Семен Данилов
- в) Күннүк Уурастыырап
- г) Эллэй

Задание 7. Ханнык поэт тус дьылҕатын уонна олоххо баҕатын хоһоонугар манньк таайтаран эппитэй?

“Саныыбын: олоҕум дьылҕата
Биллибэт куйаарга тимирбит...
Халын тыа кэтэбэр биир хатын
Субу мин тураахтыыр эбиппин.
Ол хатын сүгэттэн кыланна, -
Биир сиргэ турарын сатаммат, -
Кинини кэйгэллээн ыланнар,
Ыраах сир биэрэгэр ыталлар.
Мин өлүөм, оччоҕо тиллиэбим

Харахха көстүбэт үөрүнэн,
Оччоҕо мин ыллаан биэриэҕим
Дьоннорго кынаттаах үөрүүбүн”.

- а) Даадар
- б) Алтан Сарын
- в) Иван Арбита
- г) Былатыан Ойуунускай

Задание 8. Предметы, көстүүнү бүтүн бэйэтин ааттыыр оннугар кини ала-чуо бэлиэтинэн атын этиинэн кубулутан, уопсай өйдөбүлүн тириэрдэр ойуулуур-дьүһүннүүр уус-уран ньыма көрүнгэ. Холобур: *көмүс хатырыктаах, адаар муостаах, иннинэн сирэйдээх.*

- а) Метонимия
- б) Метафора
- в) Литота
- г) Аллегория

Задание 9. Айымньы геройун ойуулааһынынан сирдэтэн таай.

«Дьахтар, уолун курдук, эмиэ тэрбэгэр сандаархай харахтаах, намчы сурааһыннардаах кубаҕай сирэйдээх, сааһырдар даҕаны, үлэбэ-хамнаска эриллибит киһи сизэринэн курбуу курдук быһыылаах-таһаалаах. ... Ардахха илийэн, бүтүн бэйэтэ бүтүннүү ньылбы сууммут курдук көрүнгэммит: уһун өрүүлээх баттаҕа сиигирэн өһүллэн, өссө хараарбыкка дылы буолан, көхсүгэр намылайбыт, чараас сиидэс ырбаахыта этигэр сыстан, курбуу курдук быһыытын, чиргэл-чэгиэн этин-сиинин өссө ордук тупсаран көрдөрбүт».

- а) Маня (“Студент кэпсээнэ”)
- б) Аанчык (“Аанчык”)
- в) Мааппа (“Мааппа”)
- г) Даайа (“От үрэххэ”)

Задание 10. Ханнык чинчийээччи П. Ойуунускай “Кыһыл Ойуун” айымньытыгар маннык үрдүк сыанабылы биэрбитин быһаар.

“П.А. Ойуунускай “Кыһыл Ойуун” драмата – хабар иитэ киэнинэн, ойуулуур кэмэ, миэстэтэ бүтэр уһуга суоһунан, идеята Киһи уонна Айылҕа, Өй (“Үрдүк материя”) уонна Стихия сыһыаныгар тахсарынан – Библияҕа тэннээх айымньы”.

- а) И.Г. Спиридонов
- б) В.Н. Протоdjаконов
- в) Г.М. Васильев
- г) В.Б. Окорокова

Задание 11. Хотугу норуоттар үрүн табаны танара оностоллоро, киниэхэ сүгүүрүйэллэрэ. Манан таба, танара табата диэн кэрэ уобарастар бааллар. Сахаҕа кийиит кыыһы “танара табатын курдук таньынар” диэн үгэс баара номоххо, олонхоҕо этиллэр. Бу көстүү наукаҕа туох диэн ааттанарын быһаар.

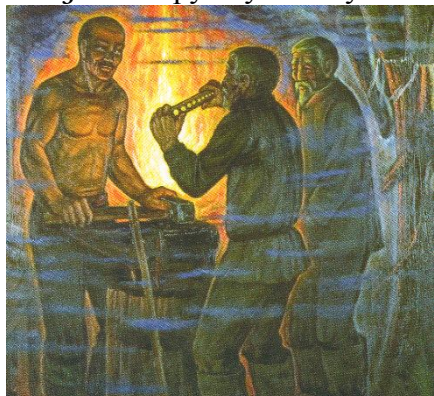
- а) анимизм
- б) тотемизм
- в) мифологизм
- г) фетишизм

Задание 12. Биттэнии, сэрэйэн билии, тойоннооһун, көрүүлэнии – бу киһи өйө, толкуйдуур, анаарар, ырытар, ырыналыыр кыаҕа мунутуур сайдыбытын, үтүмэн үрдүк таһымнаммытын туоһулуур. Саха дьоно саныырынан, киһи ис күүһэ хайа кэмгэ уһуктарыт, сытыырхайарый?

- а) Айыыһыт кэмэ
- б) Байанай кэмэ
- в) Ыһыах кэмэ

г) Танха кэмэ

Задание 13. Худуогунньук Тимофей Степанов “Удьуор уустар” хартыныатыгар уустар болжомтолорун туохха туһаайбыттарый? Бу тэрил туох диэн ааттанарый?

а) суохапчы

б) кытыарчах

в) чүүччү

г) арбыйа

Задание 14. Былыр түүр омуктарга кэргэн ылар эр киһи дьахтары тугу эрэ төлөөн ылыахтаах. Холобур, 1668 сыллаахха Бөтүн киһитэ Долгак ойоҕун иһин 5 аты, 5 биэни, 5 ынаҕы, 8 сүөһү этин, 20 кийиһи төлөөбүт. Маны кыайан төлүүр кыаҕа суох күтүөт ойоҕун дьонугар сылы быһа үлэлээн биэриэхтээбэ. Эр киһи тугу төлүүрүй?

а) энньэ

б) сулуу

в) халыым

г) кэһии

Задание 15. А.Е. Кулаковскай хоһоонугар ойууланариччини тал.

Кыһыл саһыл кыалыктаах,

Хара саарба хаппардаах,

Былаах кэрэмэс кымньыылаах,

Ойдоох буурай оойнуулаах...

а) Хатан Тэмизэрийэ

б) Күөх Боллох

в) Байанай

г) Иэйэхсит